

Aleksandra Serafin-Wicher

Badacz niezależny

ORCID: 0000-0001-8376-1363

e-mail: aleksandraserafinwicher@gmail.com

MIEDZY SACRUM A PROFANUM – OBRAZ ŚW. JÓZEFA UTRWALONY W POLSKICH MEMACH INTERNETOWYCH

BETWEEN *THE SACRED* AND *THE PROFANE* – THE IMAGE OF ST. JOSEPH IN POLISH INTERNET MEMES

Abstrakt: W artykule autorka analizuje wizerunek Świętego Józefa utrwalony w memach internetowych. Celem badań jest rekonstrukcja obrazu tej postaci w cyfrowym dyskursie, w tym sposobów jego mitologizacji i dekonstrukcji. Materiał badawczy obejmuje 54 memy pochodzące z platform katolickich i ogólnych. Wyniki wskazują na dualizm przedstawień świętego: katolickie memy ukazują Józefa jako wzór ojcostwa i rzemieślnika, natomiast świeckie często podważają jego autorytet, ukazując go jako postać naiwną lub oszukaną. W memach łączy się *sacrum* z *profanum*, a humor wynika z kontrastu religijnej podniosłości z codziennymi realiami. Badania potwierdzają, że internetowa kultura wizualna wpływa na percepcję postaci świętych, prowadząc do ich resemantyzacji i adaptacji do współczesnych narracji kulturowych.

Słowa kluczowe: Święty Józef, memy internetowe, tekstowy obraz świata, kulturowy obraz świata

Abstract: The article analyses the image of Saint Joseph in internet memes. The aim of the study is to reconstruct his representation in digital discourse, including the ways in which he is mythologized and deconstructed. The research material consists of 54 memes sourced from both Catholic and general platforms. The findings indicate a duality in the representations of Saint Joseph: Catholic memes depict him as an ideal father and craftsman, while secular ones often challenge his authority, portraying him as a naïve or deceived figure. The memes blend the sacred with the profane, with humor emerging from the contrast between religious solemnity and everyday realities. The study confirms that internet visual culture influences the perception of saints, leading to their resemanticization and adaptation to contemporary cultural narratives.

Keywords: Saint Joseph, internet memes, textual worldview, cultural worldview

Współczesna kultura cyfrowa coraz częściej sięga po motywy religijne, umieszczając je w kontekście humoru internetowego i komunikacji wizualnej. Jednym z narzędzi takiej ekspresji są memy – krótkie, często humorystyczne formy przekazu, które funkcjonują w przestrzeni mediów społecznościowych. Celem artykułu jest zrekonstruowanie wizerunku Świętego Józefa utrwalonego w memach internetowych. Wnioski formułowane są na podstawie analizy 54 memów, których bohaterem jest święty. Komunikaty wizualno-językowe, publikowane zarówno na facebookowych fanpage'ach katolickich, takich jak: memykatolickie, dayenu, catholic mems pl, a także serwisach ogólnych: kwejk.pl, memy.pl, demotywatory.pl, joemonster.org, zbierane były w okresie od stycznia 2022 r. do maja 2024 r.

O memach religijnych¹

Za Łukaszem Łozińskim przyjmuje się, że mem to skonwencjonalizowany typ wypowiedzi artystycznej, zbliżony pod względem struktury do emblematów. Marta Wójcicka dodaje, że jest to jeden z podstawowych tekstów kultury nowych mediów i e-folkloru (Wójcicka, 2019, s. 7). W większości przypadków memy mają charakter humorystyczny i rozpowszechnia się je w internecie (Juza, 2013, s. 53). Limor Shifman uznała, że mem w kulturze cyfrowej ma trzy wymiary:

- (1) treść/zawartość – idee i ideologie przekazywane przez treść,
- (2) formę – fizyczne wcielenie komunikatu,
- (3) postawę – całokształt sposobów, za pomocą których nadawca określa swój stosunek do tekstu, do zastosowanych kodów semiotycznych czy do potencjalnych odbiorców i komentatorów (za: Gajewski, 2018, s. 227).

Memy o tematyce religijnej zyskują nazwę ewangelizatorów lub chrystorów (Zdunkiewicz-Jedynak, 2016, s. 126) i służą nowej ewangelizacji. Przyjmując cechy typowe dla komunikatów internetowych, pomagają w zrozumieniu i przyjęciu prawd o Bogu i świętych, grzechu, zbawieniu, nawróceniu itd. Obok tej grupy istnieją również wypowiedzi, które pełnią funkcję preewangelizacyjną, mającą na celu zainteresować chrześcijaństwem osoby sceptyczne i niewierzące (Trefler, 2015a, s. 149). Część memów ma charakter apologetyczny – w sposób przystępny, często żartobliwy, tłumaczy pewne elementy doktryny chrześcijańskiej. Należy jednak podkreślić, że nie każdy mem o tematyce religijnej musi pełnić funkcję ewangelizacyjną. Bywa i tak, że memy wyrażają społeczne wątpliwości dotyczące Kościoła lub pełnią funkcje polemiczne, mogą zachęcać do deprecjonowania wartości katolickich, wskazując dobitnie i satyrycznie na anachronizm myślenia religijnego (Iwanicki, 2018b, s. 82; 100–101). Nierzadko również memy religijne

¹ Na temat memów religijnych wypowiadali się m.in.: Iwanicki 2018a, 2018b; Niekrewicz 2015, 2017; Trefler 2015a, 2015b; Zdunkiewicz-Jedynak 2016.

pełnią funkcje ludyczne i nie niosą żadnej poważniejszej treści, stają się jedynie elementem codziennego humoru zarówno wierzących, jak i niewierzących użytkowników wirtualnego świata (Iwanicki, 2018b, s. 100).

Wiele memów o tematyce religijnej charakteryzuje duży stopień potoczności, powtarzalność, intelektualna płyćizna, schematyczność czy, jak pisze Dorota Zdunkiewicz-Jedynak, homogeniczność języka (Zdunkiewicz-Jedynak, 2016, s. 127–132). Pojawiają się w nich również wulgaryzmy. W tego typu memach porzuca się hieratyczność na rzecz antropocentryzmu i ekspresywności (Treffer, 2015a, s. 149). Ludyczny charakter uzyskują często dzięki rekontekstualizacji i modyfikacji różnych wzorców stylistycznych, łączeniu motywów pochodzących z kręgu kultury wysokiej i masowej, swobodnemu operowaniu aluzjami i cytatami, mieszaniu języka literackiego z polszczyzną potoczną (Niekrewicz, 2015, s. 111). Zestawienie religijnej podniosłości z trywialnością zwykle wywołuje komizm, bowiem podniosłość zapisana w obrazie jest sprzeczna z tekstową częścią memu nawiązującą do zwyczajnych, codziennych doświadczeń współczesnego człowieka (Niekrewicz, 2015, s. 111–112). W memach religijnych stosuje się również zabieg przypisywania postaciom biblijnym słów, których użytkownik języka nigdy by się nie spodziewał. Zdarza się, że w usta Boga, Maryi czy Józefa prowokacyjnie wkłada się wulgaryzmy, które dobitnie godzą w *sacrum* (Niekrewicz, 2015, s. 112).

Analiza memów o św. Józefie

Analiza zebranego materiału dotyczącego patriarchy z Nazaretu pozwoliła na określenie tematyki interesującej twórców komunikatów wirtualnych. Do uporządkowania zebranego materiału badawczego zastosowano metodę pól semantycznych, ponieważ człowiek w sposób naturalny z rzeczywistości wyodrębnia pewne elementy i łączy je w grupy (Jelonek, 2018, s. 105), a sama obserwacja pól semantycznych dostarcza informacji na temat specyfiki ludzkiego myślenia o świecie (Tokarski, 2014, s. 273). Kategoryzacja świata, jak pisze Jerzy Bartmiński, jest umotywowana aksjologicznie, wartości są bowiem obecne na tym poziomie konceptualizacji zjawisk i rzeczy, na którym dokonuje się ich wstępnego rozpoznawania i zaszeregowania, stanowią czynnik sterujący procesem kategoryzacji (Bartmiński, 2012, s. 143).

W analizowanych memach dominującymi tematami są kolejno: Józef jako mąż Maryi, Józef jako ojciec Jezusa, Józef jako robotnik oraz Józef jako milczący mężczyzna. Kierunek analizy wyznaczonych czterech głównych profili św. Józefa prowadzi od wartości uznawanych za najważniejsze w kulturze polskiej: rodziny i domu, relacji wewnątrzrodzinnych, do tych najbardziej powierzchownych, związanych z wyglądem zewnętrznym i cechami osobowości.

Józef jako Mąż Maryi

Najwięcej komunikatów skupia się na relacji Józefa z Maryją. Mimo iż życie małżonków naznaczone zostało Boskim, trudnym planem (zostali powołani do roli rodziców Chrystusa), ich miłość wydawała się prosta i naturalna. Ojciec Martelet podkreśla, że Miriam i Józef „szli ku świętości w środowisku i w okolicznościach niebędących w żaden sposób nadzwyczajnymi. Dzięki temu można ich łatwiej naśladować” (Martelet, 1998, s. 107). Ich miłość przejawiała się zatem w codziennych, małych gestach, np. robieniu sobie prezentów, o czym świadczy mem przedstawiający rozmowę Józefa z Jezusem, w którego warstwie tekstowej czytamy: „Jesteś synem Bożym, musisz wiedzieć, co mama chce dostać na urodziny”.

Wśród użytkowników dyskursu internetowego pojawiają się jednak głosy, że miłość Józefa mogła być jednostronna. Maryja jako Oblubienica Ducha Świętego i Matka Jezusa nie mogła być zainteresowana romantyczną relacją z mężczyzną. Być może była to tylko przyjaźń. Takie rozumowanie przejawia się w memie pt. *patron friendzone* przedstawiającym Józefa z kwiatem białej lilii. W polszczyźnie potocznej słowo *friendzone* oznacza ‘utrzymywanie relacji koleżeńskiej lub przyjacielskiej w sytuacji, w której jedna strona chciałaby zmienić tę relację w związek partnerski’ (WSJP PAN). Silny kontrast między kodem ikoniznym a werbalnym: obraz nadaje postaci powagę i duchowy autorytet, podczas gdy tekst ironicznie podważa męskość i sprawczość Józefa, przedstawiając go jako nieszczęśliwie zakochanego i nieskutecznego adoratora, wywołuje efekt humorystyczny.

W małżeństwie Świętych z Nazaretu specjalną rolę odgrywał Duch Święty. Bezinteresowność i czystość w uczuciu Miriam i jej oblubienica możliwa była dzięki jego działaniu. Święty Bonawentura mówił, że wszystko, co dotyczy małżeństwa Maryi i Józefa, wydarzyło się z serdecznego rozporządzenia Ducha Świętego (Calloway, 2022, s. 193). Wziąwszy sobie Maryję za małżonkę, Józef pośrednio pozwolił na to, żeby Duch Święty doprowadził do poczęcia Dziecka w łonie Matki Boskiej. Ta zgoda wpłynęła na spełnienie tajemnicy Wcielenia i wpisała mężczyznę w porządek hipostatyczny. Ks. Ryszard Kempniak SDB, analizując relację, która łączyła Maryję z Duchem Świętym, wskazywał na niebezpieczeństwo kojarzenia jej z hierogamią – ideą pojawiającą się w starożytnych kulturach, zakładającą, że bogowie zawierają związki małżeńskie i utrzymują kontakty seksualne z ludźmi. Odczytany dosłownie tytuł, który nadaje się Matce Bożej – *Maryja Oblubienica Ducha Świętego*, sugeruje głęboką miłość i wspólną płodność kobiety z trzecią osobą Trójcy Świętej w kontekście relacji małżeńskiej. Należy jednak podkreślić, że ewangelisci odrzucają taką interpretację. Duch Święty nie jest partnerem w małżeństwie, jego relacja oblubienicza w stosunku do Maryi należy do innego, transcendentnego porządku (Kempniak, 2021). Niepokojąca wizja, o której wspo-

minał ks. R. Kempiak SDB, jest jednak chętnie wykorzystywana przez twórców memów internetowych. Duch Święty jest w nich postacią, która funkcjonuje jako *osoba* rozbijająca małżeństwo, por. mem 1:

Mem 1. <https://kwejk.pl/obrazek/3872526/tak-bylo.html> [dostęp: 9.02.2023]

Fotografia (mem 1) przedstawia młodą parę podczas ślubu oraz świadka. Kadr jest realistyczny, wykonany w konwencji fotografii reporterskiej – postacie ubrane są elegancko, ujęcie jest frontalne i statyczne, co buduje atmosferę powagi i oficjalności. Sam format zdjęcia ślubnego niesie silne kulturowe skojarzenia z monogamią, trwałością i instytucjonalnym charakterem małżeństwa. Osoby ze zdjęcia, bohaterowie skandalu obyczajowego (panna młoda nawiązała relację intymną ze świadkiem pana młodego) są realnymi postaciami, przedstawicielami pewnej konserwatywnej, prawniczej organizacji szczycącej się działaniem w zgodzie z etyką chrześcijańską. Podpisy pod fotografią zmieniają tożsamość postaci na „Maria”, „Duch Święty” i „Józef”. Tekst ogranicza się do pojedynczych słów, co jest typowe dla memów, zwiększając siłę uderzenia komunikatu. Przypisanie świeckim osobom ról postaci biblijnych prowokuje i budzi efekt komiczny. Kontrast między oficjalnością ceremonii a absurdalnością podpisów staje się dekonstrukcją mitu – św. Józef zostaje ukazany nie jako święty, lecz jako zdradzony mąż.

W innym memie Święty Józef, rozmawiając z Maryją o codziennych sprawach (butach dla Jezusa), ironicznie przypomina, że skoro ojcem dziecka jest Duch Święty, to on mógłby pomóc. Relacja obraz : tekst opiera się tu na kontraście – sakralny wizerunek (aureole, klasyczne malarskie ujęcie) zderza się z potocznym, sarkastycznym dialogiem, co generuje efekt humorystyczny i deheroizuje postać Józefa, ujawniając jego pamiętliwość, por. mem 2.

Mem 2. <https://kwejk.pl/obrazek/3762277/pamietliwy.html> [dostęp: 9.02.2023]

Podobny schemat znaleźć też można w innym memie, w którym efekt humorystyczny wzmacnia powiązanie tytułu kolędy *Cicha noc* z frazą rzeczownikową *ciche dni* oznaczającą okres, w którym pokłócone ze sobą osoby nie odzywają się do siebie (WSJP PAN), por. mem 3.

Mem 3. <https://kwejk.pl/obrazek/3864169/cicha-noc.html> [dostęp: 29.01.2025]

Ostatnią grupę memów odnoszących się do relacji Józefa i Maryi stanowi liczna kolekcja, która charakteryzuje się uproszczonym kodem semiotycznym, bazującym na kontrowersji, prostym dowcipie i często wulgarnych aluzjach. Część grafik w warstwie ikonicznej przedstawia klasyczną, malarską scenę hołdu Trzech Króli. Warstwa werbalna memów ironicznie sugeruje promiskuitywny styl życia Maryi: „Twoja dziewczyna zachodzi ciążę, nigdy z nią nie spałeś. Mówi, że jest dziewicą. Gdy rodzi się dziecko, przychodzi 3 kolesi znikąd z prezentami. Co robisz?”. Matkę Boską postrzega się tu jako uczestniczkę programu Erasmus zaangażowaną w liczne relacje towarzyskie z mężczyznami, co jest odwołaniem do współczesnych negatywnych stereotypów o tej wymianie studenckiej.

Zachowanie Józefa w obliczu tak przedstawionych zdarzeń bywa interpretowane jako przejaw naiwności. W memie wykorzystującym klasyczne malarzskie przedstawienie Józefa, ukazanego jako brodatego, zamyślonego mężczyznę w szatach biblijnych, pojawia się jednowyrazowy podpis: „Frajerzyna”. Podstawą derywacyjną jest tu leksem *frajer* (‘osoba postrzegana jako naiwna, łatwowierna’), a formant *-ina* służy do wzmocnienia wartościowania pejoratywnego. Efekt humorystyczny opiera się na maksymalnym kontraście: sakralny obraz i potoczny podpis. Kod werbalny działa jak etykieta oceniająca, która całkowicie zmienia sposób interpretacji ikonicznego wizerunku – z postaci świętej na ośmieszaną. Łatwowierność mężczyzny jest wyśmiewana również w kolejnym memie. W tej kreacji podkreśla się, że nawet Matka Boża drwiła ze swojego męża. Świadczą o tym wypowiedziane przez nią słowa: „Ma Twoje oczy, lol”. Według *Wielkiego słownika języka polskiego PAN* leksem *lol* należy do socjolektu młodzieżowego i używany jest w sytuacjach, w których obraźliwie wskazuje się na człowieka nierozgarniętego (WSJP PAN).

Józef jako ojciec Jezusa

Pomimo wielu wątpliwości użytkowników dyskursu internetowego co do słuszności i prawdziwości dogmatu o niepokalanym poczęciu, Józef bywa ukazywany jako ojciec zastępczy Jezusa. Tę interpretację ilustruje mem o charakterze treściowo neutralnym, opatrzony podpisem: „Józef, robotnik, mąż, ojciec, święty”, w którym w warstwie graficznej przedstawiono mężczyznę tulącego dziecko.

Inną kreacją ukazującą przypisywanie Józefowi roli ojca jest mem stylizowany na dowód osobisty Jezusa Chrystusa z Nazaretu, gdzie w polu „rodzice” wpisano imię oblubieńca Maryi, por. mem 4.

W komentarzach pod humorystyczną kreacją graficzną pojawiło się jednak sprostowanie, w którym Świętego Józefa określono mianem *opiekuna prawnego*:

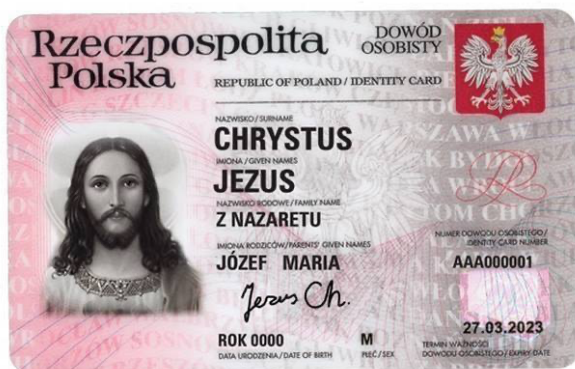
X: Ale Ojcem Jezusa nie był Józef, to tylko opiekun.

X: To Bóg Ojciec miał jednak na imię Józef.

Y: Nie, no ale przecież na ziemi jego ojcem, a raczej jak to się teraz nazywa – prawnym opiekunem – był Józef.

X: Wpisali prawnego opiekuna.

Terminem *opiekun prawny* współcześnie nazywa się osoby, które przez sąd zostały wyznaczone do reprezentowania i opieki nad inną osobą, niebędącą w stanie samodzielnie podejmować decyzji lub działać we własnych sprawach prawnych. Taka osoba bardzo często ma za zadanie zastąpić dziecku rodziców, a także wypełnić wszystkie ciążące na nich obowiązki – wychowywać dziecko i opiekować się nim.

Mem 4. <https://www.facebook.com/memykatolickie/photos/a.377359525731983/461545070646761/> [dostęp: 29.01.2025]

Święty Józef był dla Jezusa opiekunem i wychowawcą. Pomagał mu w poznawaniu świata i zdobywaniu wiedzy. Dla internautów obraz Józefa jako ideału ojca – nauczyciela bez skazy – nie jest jednak całkiem prawdziwy. Można przypuszczać, że widząc w nim normalnego człowieka, zwykłego ojca, któremu nie są obce różne ludzkie słabości, uważają, iż męczyzna czasami tracił cierpliwość i upominał swojego syna, wpisując się tym samym w stereotypowe wyobrażenie ojca patriarchy, który mimo miłości czasem jest surowy i wymagający, potrafi zaprowadzić dyscyplinę, a nawet ukarać dziecko za złe zachowanie (Bielińska-Gardziel, 2009, s. 154). Nadmierna pobłażliwość wobec dziecka, jako niewłaściwa praktyka wychowawcza, mogąca prowadzić do negatywnych konsekwencji, podobnie była postrzegana w tradycji rabinicznej. Należało bowiem pamiętać, że najważniejsze jest ostateczne osiągnięcie celu wychowawczego, czyli rozwoju moralnego i ukształtowania charakteru dziecka (Sherwin, 2005, s. 108–111). Mem przedstawiający pracującą wspólnie Świętą Rodzinę opatrzony został tekstem wypowiedzianym przez Józefa do Jezusa: „Ty tak tą aureolką to sobie świecisz, czy mi?”. Wypowiedź, będąca napomnieniem Józefa wyrażającego zniecierpliwienie

wobec Jezusa, nawiązuje do popularnej w Internecie frazy funkcjonującej jako tzw. złote powiedzenie przeciętnego rodzica: Kto nigdy od ojca nie usłyszał: „Komu świecisz, sobie czy mi?” – ten życia nie zna. Dzisiaj internauci podzielą się z nami najlepszymi tekstami, jakie usłyszeli od swoich ojców – prawdziwych skarbnic złotych powiedzonek” (<https://joemonster.org/art/64510>).

W dyskursie internetowym pojawiają się też memy pokazujące świętych małżonków, którzy zgubili Jezusa w Jerozolimie. W jednym z nich widoczna jest para nerwowo rozglądająca się za swoim synem. Warstwa werbalna memu: „Masz problemy wychowawcze? Józef i Maryja zgubili Jezusa na trzy dni” pełni funkcję normalizującą – pokazuje, że nawet postacie święte mogły być ukazywane jako osoby doświadczające trudności wychowawczych, co relatywizuje współczesne problemy rodziców. Przekaz ten dodatkowo został wzmocniony komentarzem: „Mamo, Tato nie musicie być idealni”.

Józef jako robotnik

W swojej wiosce Józef nazywany był *naggar* lub *naggara*, co w języku aramejskim oznacza ‘rzemieślnika, cieślę, budowniczego’. Ewangelisci przetłumaczyli ten zwrot jako greckie *tekton*. Słowo to opisuje człowieka, który wykonuje swój zawód, posługując się twardym materiałem, np.: drewnem, kamieniem, rogiem czy kością słoniową, zachowującym twardość podczas obróbki (za: Ravasi, 2015, s. 63). Nie jest zatem jednoznacznie potwierdzone, że Józef wykonywał wyłącznie zawód stolarza. Z tą profesją kojarzony jest jednak najczęściej.

W związku z tym w zgromadzonym materiale pojawiają się wypowiedzi łączące mężczyznę z popularną firmą branży budowlano-wykończeniowej – marką IKEA. Twórcy portalu z katolickimi treściami oraz nowoczesnymi dewocjonaliami Dayenu stworzyli serię memów, które opatrzyli jednym opisem: „Czy święty Józef projektowałby dziś meble dla IKEA? A może gadżety DAYENU DESIGN? Grunt, że był nie tylko dobrym cieślą. Święty Józef to prawdziwy industrial designer. Oczywiście, na stanowisku senior menagera, bo przecież miał pod sobą innych czeladników i młodego Jezusa” (<https://dayenu.pl/swiety-jozef-cytaty/>). Przytoczony tekst, jak i poszczególne memy, zinterpretować można na dwóch różnych płaszczyznach. Po pierwsze – stereotyp Józefa cieśli, jako najlepszego rzemieślnika, połączono w nich z przekonaniem o dobrym designie mebli IKEA. Podkreślono zatem wysoką fachowość mężczyzny. Dodatkowo w jednym komentarzu zamieszczonym pod memem pojawiło się stwierdzenie: „Styl na-’ZARE’-tański. Pomódl się, a Św. Józef ZARA cię urządzi!” Ta gra językowa nawiązuje do hasła reklamowego sklepu: „Ikea cię urządzi”. Celowe zastosowanie elizji (*zaraz* – *zara*), będącej typowym przykładem redukcji fonetycznej w języku potocznym, wywołuje efekt żartobliwy, jednakże ma na celu podkreślenie, że św. Józef jako

fachowiec działał w podobny sposób jak koncern IKEA – szybko i dobrze. Po drugie – marka IKEA znana jest z tego, że promuje wartości rodzinne. W swoich katalogach nierzadko przedstawia obraz rodziny, który, jak pisze Anna Walczak, „wzmacnia tradycyjne podziały obowiązków w sferze domowej i opiekuńczej związane z płcią kulturową” (Walczak, 2015, s. 100). IKEA stawia również na przeżywanie radości ze wspólnego, rodzinnego spędzania czasu podczas urządzania domu, mieszkania czy ogrodu. Św. Józef, aby utrzymać rodzinę, pracował w warsztacie, wykonując typowo męskie zajęcie, a przekazując Jezusowi tajniki pracy cieśli, zaszczepiał w nim także pasję i miłość do drewna. Wszystkie analizowane memy opatrzone zostały ponadto dodatkowymi opisami, w których Józefa nazywa się rzeczownikami osobowymi: *industrial designer*, *designer*, *wood designer*, *eco wood designer*. Są to przykłady zapożyczeń angielskich, które tworzą synonimiczne dublety leksykalne z wyrazami rodzimymi – nie wzbogacają ich znaczenia, lecz jedynie powielają istniejące treści (Kaczmarek, 2015, s. 94). *Designer* bowiem to *projektant*. Kazimierz Ożóg zauważa, że ekspansja tego typu słownictwa powodowana jest przez „współczesne tendencje kulturowe, które są wynikiem oddziaływania bardzo agresywnych i atrakcyjnych dla Polaków mód kulturowych” (Ożóg, 2002, s. 76).

Józef jako milczący mężczyzna

Cechą Józefa, zwracającą uwagę kreatorów memów, jest jego małomówność, często interpretowana jako wyjątkowa praca duchowa, rodzaj modlitwy. Nie jest bowiem łatwo żyć w ciszy, powstrzymując się od mówienia. W regułach zakonnych, m.in. w regule św. Benedykta, wiele miejsca poświęca się zasadom nauczania milczenia. „Milczenie jest cnotą i zaletą, której uczniowie i uczą się, i nabierają na drodze ćwiczeń oraz w kontakcie z nauczycielem-mistrzem” (Warchała, 2013, s. 459–460). W zgromadzonym materiale wyłania się właśnie taki obraz Józefa – *nauczyciela bez słów*. W cichy sposób mężczyzna ewangelizuje, uczy męskości i ojcostwa, pokazuje, jak strzec czystości i jak słuchać głosu Boga. Żartobliwą interpretację nauki poprzez Józefowe milczenie prezentuje mem, w którego warstwie tekstowej znajduje się napis: „Udajcie się do Józefa i czyńcie, co wam powie”. Warstwa ikoniczna memu przedstawia mężczyznę nasłuchującego głosu oblubieńca Maryi, a ponieważ najprawdopodobniej nie słyszy on żadnego dźwięku i nie dostrzega w milczeniu żadnej treści, postanawia oddać się cichemu relaksowi, o czym świadczą zaplecione na karku dłonie. Rozluźniona pozycja mężczyzny może też sugerować, że dobrze czuje się w ciszy, jako kompan Józefa, który wezwał go, „bez użycia słów”, do takiej formy medytacji, por. mem 5.

Sebastian Przybyszewski zauważa, że wymowne, uporczywe milczenie to taki rodzaj ciszy, której towarzyszą różne zachowania niewerbalne, takie jak gesty czy

spojrzenie i to właśnie one niosą ze sobą przekaz (Przybyszewski, 2012, s. 240). W przypadku badanego dyskursu rolę „gestu” może odgrywać niezapisany dymek czy brak treści w cudzysłowie, które mają zastąpić wypowiedzi św. Józefa. W memach zastosowanie takiego zabiegu wywołuje efekt humorystyczny. Podkreśla bowiem, że choć badacze chętnie przypisałiby Józefowi konkretne wypowiedzi, w źródłach biblijnych pozostaje on postacią milczącą. W jednym memie żart potęguje dodanie rozbudowanego opisu przedstawiającego ciszę jako ulubioną „wypowiedź” św. Józefa: „Ciężko to opisać, jeszcze trudniej wypowiedzieć. Oto nasz ulubiony cytat świętego Józefa! Ale sami powiedzcie, czy ta rozbudowana wypowiedź nie charakteryzuje najlepiej Józefa, męża Maryi? Przystojny, opanowany i... dość małomówny, żeby nie powiedzieć milczek. Cztery ewangelie, kilkanaście listów i ani jednego słowa świętego Józefa”.

Mem 5. <https://www.facebook.com/dayenudayenu/posts/pfbid0xEp5t9bbsoXeJwSr94cDoEJVVP6ZssPMosyWVXjjLCstMDpYYcQNosDZdZWP6GXI>
[dostęp: 20.03.2023]

Podsumowując niniejsze rozważania, należy stwierdzić, że w 54 analizowanych memach internetowych ukazujących św. Józefa najczęściej eksponowane są cztery profile postaci: Józef jako mąż Maryi, ojciec/opiekun Jezusa, rzemieślnik oraz milczący mężczyzna. Memy publikowane na katolickich fanpage'ach cechuje neutralność stylistyczna: dominują w nich pełne zdania, słownictwo nacechowane pozytywnie, brak wulgaryzmów, a konstrukcje językowe są podporządkowane funkcji edukacyjno-ewangelizacyjnej. Odmienny styl mają memy zamieszczane na portalach ogólnych (kwejk.pl, memy.pl, joemonster.org). Cechuje je wysoki stopień potoczności, nasycenie kolokwializmami, anglicyzmami i elementami socjolektu młodzieżowego (*lol*, *friendzone*, *frajerzyna*). Nierzadko pojawiają się też wulgaryzmy lub treści ocierające się o bluźnierstwo, co służy efektowi prowokacji i dystansu wobec przedstawianej postaci. Przekaz dopełnia warstwa ikoniczna:

wizerunki Józefa są stylizowane na współczesne fotografie (np. mem przedstawiający prawdziwą fotografię znanych ludzi) lub przekształcane w grafiki reklamowe (np. IKEA). Obraz i tekst współtworzą znaczenie. Efekt humorystyczny często generowany jest poprzez napięcie między *sacrum* w obrazie, który przedstawia jakąś malarską interpretację wizerunku św. Józefa, a *profanum* w tekście. Zestawienie obu kodów prowadzi do reinterpretacji postaci i osłabienia jej sakralnego charakteru. W konsekwencji w badanych memach wizerunek Józefa przyjmuje kształt hybrydyczny: z jednej strony sakralizowany i idealizowany (zwłaszcza na katolickich fanpage'ach), z drugiej – trywializowany i ośmieszany (na portalach ogólnych). Analiza pokazuje więc, że mem jako tekst multimodalny pozwala na tworzenie złożonych, często sprzecznych znaczeń, a sposób łączenia warstwy werbalnej i ikonicznej decyduje o tonie i wartościowaniu przedstawianej postaci.

Słowniki

WSJP PAN – P. Żmigrodzki (red.). *Wielki słownik języka polskiego*. <http://wsjp.pl/>

Literatura

- Bartmiński, J. (2012). *Językowe podstawy obrazu świata*. Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Bielińska-Gardziel, I. (2009). *Stereotyp rodziny we współczesnej polszczyźnie*. Warszawa: Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy.
- Calloway, D.H. (2022). *Konsekracja św. Józefa*, tłum. M. Samborska. Kraków: Wydawnictwo Esprit.
- Gajewski, K. (2018). Mem internetowy jako gatunek wypowiedzi. W: K. Konarska, A. Lewicki, P. Urbaniak (red.), *Z teorii i praktyki komunikacji społecznej. Stan i rozwój badań w Polsce* (s. 227–243). Kraków: Wydawnictwo Libron.
- Iwanicki, J. (2018a). Wprowadzenie. Memy religijne w kulturze na przykładzie katolicyzmu. *Humaniora. Czasopismo Internetowe*, nr 1 (21), 13–21.
- Iwanicki, J. (2018b). Wybrane memy religijne. Semilogiczne studium przypadków. *Humaniora. Czasopismo Internetowe*, nr 1 (21), 81–104.
- Jelonek, T. (2018). *Językowo-kulturowy obraz wsi i jej mieszkańców utrwalony w mikrotoponimach*. Kraków: Instytut Języka Polskiego PAN.
- Juza, M. (2013). Memy internetowe – tworzenie, rozpowszechnianie, znaczenie społeczne. *Studia Medioznawcze*, nr 4, 49–61.
- Kaczmarek, A. (2015). Angielskie dublety leksykalne w polskiej prasie kobiecej – kilka uwag o ocenie innowacji językowych. *Roczniki Humanistyczne*, nr 6, 89–100.
- Kempiak, R. (2021). Maryja i Józef – prawdziwe małżeństwo. Studium biblijne. <https://www.youtube.com/watch?v=l2upFwAdAss>
- Łoziński, Ł. (2014). Memy – emblematy. „Typowy Seba” i „Typowy Mirek”. *Polisemia*, nr 1 (12), <http://www.polisemia.com.pl/numery-czasopisma/NUMER-12014-12/ukaszoziski--memy--emblematy--typowy-seba-i-typowy-mirek>
- Martelet, B. (1998). *Józef z Nazaretu*, tłum. M. Zaręba. Kraków: Wydawnictwo WAM.

- Niekrewicz, A.A. (2015). Językowe i wizualne sposoby deprecjonowania polskich symboli narodowych, kulturowych i religijnych w memach internetowych. *Język. Religia. Tożsamość*, nr 1, 109–121.
- Niekrewicz, A.A. (2017). Internetowe memy religijne – od bluźnierstwa do ekspresji przeżyć metafizycznych. W: G. Cyran, E. Skorupska-Raczyńska (red.), *Język doświadczenia religijnego* (s. 111–12). Gorzów Wielkopolski: Wydawnictwo Naukowe Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. Jakuba z Paradyża.
- Ożóg, K. (2002). Ostatnie zmiany w polszczyźnie na tle tendencji kulturowych Zachodu. W: G. Szpiła (red.), *Język trzeciego tysiąclecia II: Nowe oblicza komunikacji we współczesnej polszczyźnie* (s. 75–82). Kraków: Krakowskie Towarzystwo Popularyzowania Wiedzy o Komunikacji Językowej „Tertium”.
- Przybyszewski, S. (2012). Mówić, milcząc. Nie milczeć, nie mówiąc. *Prace Językoznawcze*, nr 14, 235–246.
- Ravasi, G. (2015). *Józef. Ojciec Jezusa*, tłum. K. Kozak. Kielce: Wydawnictwo Jedność.
- Sherwin, B.L. (2005). *Wiara, duchowość i etyka społeczna Żydów. We współpracy z Bogiem*. Kraków: Wydawnictwo WAM.
- Tokarski, R. (2014). *Światy za słowami. Wykłady z semantyki leksykalnej*. Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Trefler, K. (2015a). Co mówi, jak mówi i kim jest Bóg – bohater memów oraz reklam religijnych zamieszczanych na katolickich fanpage’ach? W: B. Mitrenga (red.), *W kręgu zagadnień języka i tekstu* (s. 147–164). Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Trefler, K. (2015b). Między sacrum a profanum. Ewangelizacyjne memy internetowe jako przykład transgresji. *Biblioteka Postscriptum Polonistycznego*, nr 5, 151–164.
- Walczak, A. (2015). Świat z katalogu IKEA. Wizualne reprezentacje rodziny, dzieciństwa i przestrzeni domowej. *Studia Humanistyczne AGH*, nr 4, 87–102.
- Warchał, J. (2013). Kilka uwag o milczeniu. *Konteksty Kultury*, t. 10, 458–467.
- Wójcicka, M. (2019). *Mem internetowy jako multimodalny gatunek pamięci zbiorowej*. Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Zdunkiewicz-Jedynak, D. (2016). Czy zagraża nam język popchrześcijaństwa? O nowych zjawiskach w polskim dyskursie religijnym pierwszych dekad XXI wieku. *Artes Humanae*, nr 1, 125–140.